

فاطمه سفیدکن، استاد پژوهش، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران.
پست الکترونیک: sefidkon@rifr-ac.ir

گیاهان دارویی مهم و اولویت‌دار کشور کدامند؟

گل‌دار، برگ، اندام زیرزمینی، بذر و ... نیز مشخص شده است. همچنین، از نظر برداشت گیاهان از عرصه‌های طبیعی یا دست‌کاشت بودن، به سه دسته گیاهان مجاز مشروط، ممنوع و دست‌کاشت تقسیم شده‌اند. وضعیت خام یا فراوری شده گیاهانی که در طب سنتی مورد استفاده قرار می‌گیرند، تعیین شده است. همچنین، مشخص شده است که از گیاه موردنظر در لیست داروهای طبیعی رسمی کشور، در تولید داروی انسانی استفاده شده یا حیوانی. کاربرد اصلی گیاه (خوراکی، عطر و طعم‌دهنده، نگهدارنده، رنگ‌های غذایی، آشامیدنی‌ها، افزودنی‌ها و ...) در صنایع غذایی و مصرف به صورت خوراکی ذکر شده است. همچنین، کاربرد گیاه در صنایع آرایشی-بهداشتی و سایر صنایع (عرقیجات، عصاره و اسانس، خوشبوکننده‌ها، رنگ، روغن، سموم و آفت‌کش‌ها و ...) مشخص شده است. از نظر اقلیم مناسب کاشت، ابتدا پنج حوزه اصلی از دیدگاه جغرافیایی گیاهی در کشور شامل حوزه خزر، حوزه ایران مرکزی، حوزه کرد و زاگرس، حوزه آذربایجان، البرز و خراسان و حوزه جنوب ایران روی نقشه ایران مشخص و در مورد آنها توضیح داده شده است، سپس برای هر یک از گیاهان، اقلیم مناسب برای کاشت معرفی شده است.

این مجموعه اطلاعاتی ارزشمند در مورد وضعیت و کاربردهای مختلف این گیاهان ارائه می‌دهد که می‌تواند مورد استفاده همه دست‌اندرکاران گیاهان دارویی قرار گیرد. اما ذکر این نکته ضروری است که در موضوعات مجزا، دوباره باید اولویت‌ها از این لیست استخراج شوند. برای مثال، گیاهانی که در حال حاضر برای اهلی کردن اولویت دارند، با گیاهانی که برای توسعه کشت، یا فراوری یا تدوین استاندارد یا برندسازی و ورود به بازارهای جهانی اولویت دارند، متفاوت هستند. فراورده‌های طبیعی و گیاهانی که برای بازار داخلی و خارجی اولویت دارند، می‌توانند با هم متفاوت باشند. در ضمن، اولویت‌بندی نیز با مرور زمان تغییر می‌کند و مرتب باید مورد توجه و بازنگری قرار گیرد.

منابع

سفیدکن، ف.، ۱۳۹۹. اولویت‌بندی در گیاهان دارویی. طبیعت ایران، ۱۵(۶): ۹۹. سفیدکن، ف.، ۱۴۰۰. افزایش سهم ایران از تجارت جهانی گیاهان دارویی با استفاده از مزیت نسبی گیاهان بومی و انحصاری و فراوری آنها. طبیعت ایران، ۱۶(۵): ۱۰۳.

پیش‌تر در مورد مفهوم اولویت به صورت عام و پیچیدگی مقوله گیاهان دارویی و نیاز به تعیین شاخص‌های روشن در موضوعات مختلف مرتبط با کشت و صنعت گیاهان دارویی، همچنین، نیاز به داشتن آمار صحیح برای تعیین اولویت این دسته از گیاهان مطلبی نوشته بودم (سفیدکن، ۱۳۹۹). در مطلب دیگری به لزوم استفاده از گیاهان دارویی و معطر بومی و انحصاری ایران برای افزایش سهم کشور از تجارت جهانی گیاهان دارویی اشاره کردم (سفیدکن، ۱۴۰۰).

اما به راستی از میان بیش از ۲۰۰۰ گونه گیاه دارویی کشور، کدام گیاهان در اولویت هستند؟ کدام گیاهان ارزش صادراتی دارند؟ کدام‌ها باید برای توسعه کشت و فراوری انتخاب شوند؟ اقلیم مناسب کشت برای این گیاهان در کشور کجاست؟

امکان صنعتی شدن و فراوری برای کدام‌یک از این گیاهان وجود دارد؟ چه گیاهانی در طب سنتی مورد مصرف قرار می‌گیرند؟ در حال حاضر در داروهای طبیعی رسمی کشور و صنایع آرایشی بهداشتی از کدام گیاهان استفاده می‌شود؟ برداشت کدام‌یک از گیاهان از طبیعت بر اساس قوانین و مقررات جاری، مجاز یا غیرمجاز است؟ چه گیاهانی توسط مردم مصرف خانگی دارند و در عطاری‌ها عرضه می‌شوند؟ آیا منبعی برای دستیابی به این اطلاعات وجود دارد؟ خوشبختانه جواب مثبت است.

کتاب «اطلس کاربردی گیاهان دارویی مهم و اولویت‌دار» به همه این سؤالات پاسخ می‌دهد. در این کتاب که با مشارکت ۸ نفر از اساتید و صاحب‌نظران حوزه گیاهان دارویی تهیه شده است، از میان همه گیاهان دارویی و معطر ایران، تعداد ۱۸۰ گونه به عنوان گیاهان اولویت‌دار معرفی شده‌اند.

در انتخاب این گیاهان، با تمرکز بر گیاهان بومی و گیاهانی که دارای ارزش افزوده بالاتر هستند، به موارد مختلفی از قبیل خاستگاه گیاه، سطح زیر کشت در کشور، اقلیم مناسب کاشت، موارد مصرف در صنایع غذایی، آرایشی-بهداشتی، فراورده‌های طبیعی و سنتی و ...، گیاهان پر مصرف در عطاری‌ها و طب محلی و امکان صادرات و صنعتی شدن در آینده مورد توجه قرار گرفت.

برای مثال در منشأ (خاستگاه) گیاه، گیاهان به چهار دسته انحصاری، بومی، کاشته‌شده و وارداتی تجاری تقسیم و برای هر دسته، یک علامت اختصاری انتخاب شده است. هر یک از این اصطلاحات نیز در راهنمای استفاده از کتاب تعریف شده‌اند. نوع اندام مورد استفاده گیاه (اندام هوایی، پوست، گل، میوه، سرشاخه